

DE
NATIONALE
OPERA

DIE ZAUBERFLÖTE

WOLFGANG AMADEUS MOZART

NATIONALE OPERA & BALLET

DIE ZAUBERFLÖTE

WOLFGANG AMADEUS MOZART

Wolfgang Amadeus Mozart

Voorstellingen

1, 5, 10*, 12, 14, 17*, 20, 23, 26* en 28
december
19:30/*14:00 uur

Locatie

Nationale Opera & Ballet

Duur

3 uur en 15 minuten, inclusief een pauze

De voorstelling wordt in het Duits gezongen,
met boventiteling in het Nederlands en
Engels

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791)

Reprise

DIE ZAUBERFLÖTE

Singspiel in twee bedrijven (KV 620)

Libretto

Emanuel Schikaneder

Wereldpremière

30 september 1791

Freihaus-Theater auf der Wieden

Muzikale leiding

Riccardo Minasi

Regie

Simon McBurney

Decor

Michael Levine

Kostuums

Nicky Gillibrand

Licht

Jean Kalman

Video

Finn Ross

Geluid

Gareth Fry

Dramaturgie

Simon McBurney

Klaus Bertisch

Instudering regie

Rachael Hewer

Sarastro

Christof Fischesser

Tamino

Mingjie Lei

Der Sprecher

Frederik Bergman

Königin der Nacht

Rainelle Krause

Pamina

Ying Fang

Papageno

Thomas Oliemans

Monostatos

Lucas van Lierop

Papagena

Laetitia Gerards

Zweiter Priester/

Erster geharnischter Mann

Marcel Reijans

Erster Priester/

Zweiter geharnischter Mann

Mark Kurmanbayev*

Erste Dame

Sophia Hunt*

Zweite Dame

Martina Myskohlid*

Dritte Dame

Esther Kuiper

* De Nationale Opera Studio

Nederlands Kamerorkest

Koor van De Nationale Opera

Koordinator

Edward Ananian-Cooper

Coproductie met

English National Opera, Londen

Festival d'Aix-en-Provence

Mingjie Lei (Tamino) en Thomas Oliemans (Papageno) in repetitie (2023)

INHOUD | CONTENT

6	In het kort
11	Het verhaal
14	<i>Die Zauberflöte</i> in jaartallen
19	In gesprek met Riccardo Minasi
24	Brief van Mozart aan zijn vrouw
27	Simon McBurney over <i>Die Zauberflöte</i>
32	<i>Die Zauberflöte</i> nu
36	Een pleidooi voor Monostatos
42	Biografieën artistiek team
45	Biografieën zangers
49	Productieteam

ENGLISH

58	In a nutshell
63	The story
66	Colofon

To read the contents of this programme book in English, scan the QR code

IN HET KORT

VAN WONDERKIND TOT GEVESTIGDE COMONIST

Mozart werd geboren in 1756 als jongste zoon van Leopold Mozart, een beroemde componist, violist en pedagoog uit Salzburg. Vanaf zijn derde jaar kijkt hij mee met de pianolessen van zijn oudere zus Nannerl en al snel pakt ook Wolfgang het pianospel op hoog niveau op. Hun vader neemt de twee 'wonderkinderen' mee op sleeptouw door heel Europa. In zijn korte leven weet Mozart een uitgebreid oeuvre bij elkaar te componeren, waarin naast kamermuziek, pianoconcerten en symfonieën ook de opera een centrale plaats inneemt. Zijn laatste levensjaar is muzikaal een van de vruchtbaarste waarin hij onder andere twee opera's schrijft, waarvan *Die Zauberflöte* de laatste is waar hij aan werkt.

- ▶ Lees meer over Mozart: Interview Riccardo Minasi op p. 18

MOZART EN SCHIKANEDER

Mozart en Emanuel Schikaneder, een in die tijd beroemde toneelschrijver, acteur en impresario, ontmoeten elkaar wellicht voor het eerst in 1780 op het moment dat Schikaneder met zijn gezelschap in Salzburg verblijft. De twee blijven elkaar gedurende tien jaar op verschillende momenten tegenkomen. In 1789 krijgt Schikaneder zeggenschap over het Theater auf der Wieden in Wenen, waar Mozart regelmatig te gast is. Omwille van de populariteit begint Schikaneder met het produceren van verschillende sprookjesopera's. In de lijn van deze trend legt Schikaneder begin 1791 aan Mozart het libretto van *Die Zauberflöte* voor. Mozart gaat hiermee aan de slag en de première van de opera vindt plaats op 30 september 1791. Ongeveer twee maanden na de première overlijdt Mozart.

- ▶ Lees meer over de belangrijkste thema's in *Die Zauberflöte* op p. 32

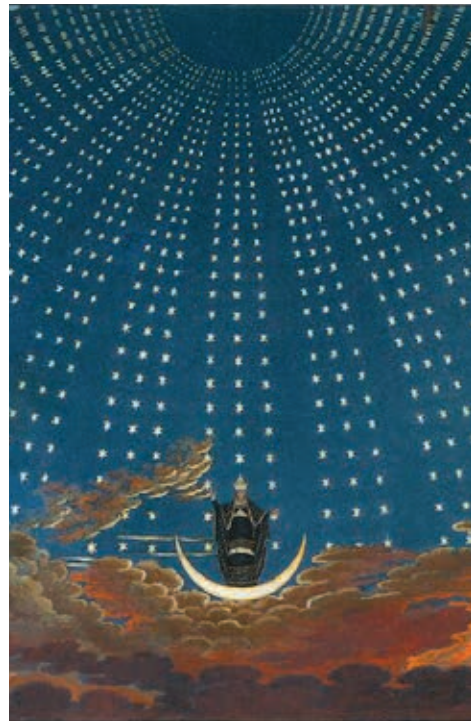
Gravure bij de eerste libretto-uitgave van *Die Zauberflöte* (1791)

DE VERLICHTING, VRIJMETSELARIJ EN HET OUDE EGYPTE

Zowel Mozart als Schikaneder sluiten zich in de jaren 1780 aan bij de Vrijmetselaars. De Vrijmetselaarssymboliek, die aansluit bij de Verlichting, vormde een grote bron van inspiratie bij de totstandkoming van *Die Zauberflöte*. Goed tegenover kwaad en licht tegenover duisternis zijn centrale tegenstellingen in de opera. Ook beelden uit het oude Egypte waren een voedingsbron voor Mozart en Schikaneder, en hoewel de naam van het land nooit genoemd wordt, gaat het in het libretto wel over tempels, piramides en Egyptische goden. Recent onderzoek heeft echter aangetoond dat het onwaarschijnlijk is dat Mozart of Schikaneder met *Die Zauberflöte* een vrijmetselaars-allegorie hebben willen schrijven.

DIE ZAUBERFLÖTE ALS INSPIRATIE VOOR VELEN

Na Mozart en Schikaneder gaan veel componisten, schrijvers en andere kunstenaars aan de slag met de thematiek van *Die Zauberflöte*. Naast Schikaneder zelf, die in 1798 met componist Peter Winter een vervolg op zijn opera schrijft, raken ook Wolfgang von Goethe, Richard Wagner en Richard Strauss geïnspireerd door *Die Zauberflöte*. De inmiddels meer dan 200 jaar oude opera blijft daarnaast de gemoe-deren van menig musicoloog, uitvoerder en onderzoeker bezighouden, die de boodschap van het werk op verschillende manieren interpreteren.

Ontwerp voor de opkomst van de Koningin van de Nacht door Friedrich Schinkel (1815)

Thomas Oliemans (Papageno), 2018

DIE ZAUBERFLÖTE ALS PROBLEMATISCH WERK

De tekst van *Die Zauberflöte* komt uit een tijd waarin uitdrukkingen en houdingen die vandaag de dag ongepast zijn en als kwetsend ervaren kunnen worden, gemeengoed waren. Door de jaren heen is hier door regisseurs en theatermakers op verschillende manieren mee omgegaan. In de productie van McBurney zijn in de gezongen en gesproken tekst en in de boventiteling meerdere veranderingen doorgevoerd, terwijl er tegelijkertijd zo dicht mogelijk bij de originele tekst wordt gebleven.

- ▶ Lees meer over de problematische kant van het werk op p. 36

van de vrouw in het stuk wordt door McBurney met een kritische blik benaderd. In McBurney's encenering staat de magie van het theater centraal: juist door de technische werking van de theatrale elementen te openbaren, wordt de betoverende kracht van de kunstvorm benadrukt.

- ▶ Lees meer over de visie van Simon McBurney en zijn repetitieproces op p. 27

Simon McBurney

SIMON MCBURNEYS FANTASIERIJKE REGIE

In 2012 maakt regisseur Simon McBurney een nieuwe productie van *Die Zauberflöte* voor De Nationale Opera. Hij houdt het fantasierijke van de opera in stand, maar plaatst vraagtekens bij de Verlichtingsretoriek, vraagtekens die ook al in Mozarts muziek te herkennen zijn. Ook de positie

Thomas Oliemans (Papageno) en Stanislas de Barbeyrac (Tamino), 2018

HET VERHAAL

I.

Vluchtend voor een slang is prins Tamino terechtgekomen in het rijk van de Koningin van de Nacht. Hij wordt gered door haar drie dames. De koningin broedt op een plan: zou deze jonge prins haar dochter Pamina kunnen bevrijden uit de handen van de kwade Sarastro? Als Tamino bijkomt ontmoet hij de vogelvanger Papageno, die hem wijsmaakt dat hij de slang verslagen heeft. Als de drie dames terugkomen, leggen ze Papageno het zwijgen op. Aan Tamino geven ze een portret van Pamina. Tamino wordt op slag verliefd en stemt toe Pamina te bevrijden. Papageno wordt met de prins meegestuurd en krijgt als hulpmiddel een klokkenspel, Tamino krijgt een toverfluit. Beide instrumenten kunnen de gemoederen van mens en dier veranderen. Bovendien zullen drie knapen hen als beschermers bijstaan.

In het rijk van Sarastro is het Papageno die Pamina als eerste vindt, terwijl zij wordt belaagd door Sarastro's dienaar Monostatos. Wanneer Monostatos wegvlucht, vertelt Papageno Pamina over de prins die nabij is om haar te redden. Elders in het rijk stuit Tamino bij de Tempel der Wijsheid op een priester, die Tamino's verwensingen jegens Sarastro ongegrond noemt. Bij een grote ceremonie verschijnt Sarastro, en zien Tamino en Pamina elkaar voor het eerst. Als zij verliefd in elkaars armen willen vallen, worden ze uit elkaar gehaald. Tamino dient zich eerst aan een aantal beproevingen te onderwerpen.

II.

De beproevingen beginnen. Nadat ook Papageno een vrouw wordt beloofd voegt hij zich bij Tamino. De zwijgproef die hun allebei wordt opgelegd, wordt door Papageno bijna meteen doorbroken, tot ergernis van Tamino.

Monostatos probeert een slapende Pamina te belagen, maar deze poging wordt onderbroken door de Koningin van de Nacht, die haar dochter oproept tot wraak. Maar hoezeer Pamina haar moeder ook liefheeft, zij is niet in staat Sarastro te doden. Wanneer Monostatos Pamina opnieuw tracht te belagen, wordt hij door Sarastro verjaagd.

Tamino en Pamina worden herenigd, maar omdat Tamino zich aan zijn zwijgproef dient te houden, denkt Pamina dat zijn liefde voor haar over is. Ten einde raad wil zij zichzelf van het leven beroven, maar wordt tegengehouden door de drie knapen. De twee worden herenigd en mogen nu wel spreken omdat Tamino's zwijgproef afgelopen is. Samen volbrengen zij de laatste twee proeven. Aangezien Papageno zich niet aan zijn proef heeft gehouden, wordt zijn beloofde vrouw Papagena hem na kennismaking meteen ontnomen. Ook zijn zelfmoordpoging wordt door de drie knapen tegengehouden en uiteindelijk wordt hij met Papagena herenigd. De Koningin van de Nacht probeert met haar gevolg nogmaals Sarastro's tempel binnen te dringen, maar wordt definitief verslagen. Tamino en Pamina worden gehuldigd als paar dat door hun liefde alle beproevingen heeft doorstaan.

Thomas Oliemans (2012)

DIE ZAUBERFLÖTE IN JAARTALLEN

Leopold Mozart met zijn twee kinderen

27 JANUARI 1756

Mozart wordt geboren in Salzburg als zevende kind van ouders Leopold en Anna Maria Mozart. Van de zeven kinderen overleven alleen Wolfgang en zijn oudere zus Maria Anna, ook wel Nannerl genoemd, hun eerste levensjaar. Vader Leopold is een gevierd vioolpedagoog en componist. Wanneer Nannerl op haar zevende levensjaar haar eerste pianolessen krijgt van haar vader, kijkt de dan driejarige Wolfgang geboeid over haar schouders mee. Binnen de kortste keren is ook Wolfgang zeer vaardig op de piano en begint hij met componeren.

1762-1773

Vanaf zijn zesde jaar worden Wolfgang en zijn zus Nannerl door vader Leopold meegenomen op concerttours door Europa. Het 'Wonderkind' Wolfgang speelt van Milaan tot in Den Haag. Tijdens deze tours schrijft hij zijn eerste symfonieën en vanaf zijn vroege tienerjaren zet hij zijn eerste stappen in het operagenre.

1785

De inmiddels gevierde Wolfgang Amadeus Mozart sluit zich aan bij een vrijmetselaarsloge in Wenen. In een andere Weense vrijmetselaarsloge zit Emanuel Schikaneder, een Duitse impresario, toneelschrijver, acteur, zanger en componist. We weten dat de twee mannen al in 1780 kennis maakten, toen Schikaneder in Salzburg verbleef. Later brengt Schikaneder met zijn gezelschap meermaals Mozarts opera's op de planken.

1789-1791

Schikaneder krijgt na een aantal omzwervingen door Zuid-Duitsland de leiding over een eigen theater in Wenen en richt daar

een nieuw gezelschap op. Het Theater auf der Wieden staat bekend om zijn 'tover-opera's', die door Wolfgang regelmatig bezocht worden. In het voorjaar van 1791 schrijft Schikaneder het libretto voor *Die Zauberflöte* en vraagt Mozart er muziek voor te schrijven. Wellicht in april start Wolfgang met componeren.

Librettist Emanuel Schikaneder speelde tijdens de wereldpremière zelf de rol van Papageno

30 SEPTEMBER 1791

Slechts twee dagen voor de première legt Mozart de laatste hand aan de ouverture van *Die Zauberflöte*. De première is een daverend succes. In de volgende tien jaar zal het stuk maar liefst 233 keer worden uitgevoerd in het Theater auf der Wieden. Van dit langdurige succes zal Mozart niet veel meekrijgen, hij overlijdt twee maanden na de première op 5 december 1791. *Die Zauberflöte* zou zijn laatste opera worden.

1794

Die Zauberflöte is voor het eerst te zien in Amsterdam. In 1799 volgt de eerste uitvoering in een Nederlandse vertaling, getiteld *De Toverfluyt*. Naast de uitvoeringen in Amsterdam verspreidt het stuk zich snel over heel Europa. *Die Zauberflöte* zal ook in de toekomst een vaste waarde in het operarepertoire blijven.

1882

Richard Wagner voltooit zijn laatste 'Bühnenweihfestspiel' *Parsifal*, waarvoor hij zich liet inspireren door *Die Zauberflöte*. Met name de rituele inwijdingen en de eigenschappen van de hoofdfiguur kunnen we herkennen van *Die Zauberflöte*.

1919

Die Frau ohne Schatten, de opera van Richard Strauss op een libretto van Hugo von Hofmannsthal, gaat in première. Met dit werk hoopten de makers de wereld een nieuwe *Zauberflöte* te schenken en de werkelijkheid te tonen in een symbolische vorm.

1954

Die Zauberflöte wordt voor het eerst uitgevoerd door Stichting De Nederlandse Opera, de voorloper van De Nationale Opera. Dirigent is Josef Krips en de regie is in handen van Georg Hartmann.

2012

Na vele verschillende producties van *Die Zauberflöte* gaat op 6 december 2012 de productie van Simon McBurney in première bij De Nederlandse Opera. Sinds 2012 blijft de productie onverminderd populair, met reprises in 2015 en 2018 bij De Nationale Opera en uitvoeringen wereldwijd, waaronder recent in The Metropolitan Opera in New York.

Lucas van Lierop (Monostatos), Thomas Oliemans (Papageno), Rainelle Krause (Königin der Nacht) en Ying Fang (Pamina) tijdens een repetitie (2023)

Riccardo Minasi tijdens een repetitie (2023)

IN GESPREK MET RICCARDO MINASI

Maestro Riccardo Minasi, die voor deze productie de leiding heeft over het Nederlands Kamerorkest, is een van de meest gevraagde Mozartdirigenten van deze tijd. Vlak voordat hij naar Amsterdam kwam, dirigeerde hij de Berliner Philharmoniker in een Mozartprogramma.

U bent een van de meest gevraagde Mozartdirigenten van dit moment. Wat maakt dat u steeds terugkomt bij het werk van Mozart?

“Hij is een componist die ik met heel mijn hart aanbid en ik heb altijd al zijn muziek beluisterd en bestudeerd, en ik heb bijna al zijn opera's gedirigeerd, maar nog nooit *Die Zauberflöte*. Het is dus een absoluut genoegen om hier te zijn! Maar hij is niet mijn enige muzikale liefde. Vorig seizoen heb ik een groot scala aan repertoire uitgevoerd, van middeleeuwse muziek tot nieuwe opdrachten, dus ik probeer alles te doen.”

***Die Zauberflöte* is anders dan de rest van Mozarts late werk, omdat hij terugging naar het genre Singspiel nadat hij onder andere de Da Ponte-opera's had geschreven. Wat maakt *Die Zauberflöte* muzikaal zo anders?**

“Ik denk dat het de meest complete opera is die Mozart ooit heeft geschreven, een optelsom van alle ervaringen die hij in zijn helaas korte leven heeft opgedaan. De uitzonderlijke formele diversiteit binnen *Die Zauberflöte* is opmerkelijk, kijk maar eens naar het begin: de ouverture begint met een langzame Franse opening, gevolgd door een fuga, de hoogste en meest nobele muzikale vorm. Dan wordt een vrij conventionele 'aria di furore' uit de traditie van de *opera seria* abrupt onderbroken door een mars, die weer uitmondt in een 'farsa' geïnspireerd op de *opera buffa*-traditie. Na deze eerste lappendeken komen we een Zuid-Tirols volkslied tegen en een liefdesromanza. Het unieke assortiment aan vormen in dit eerste deel is absoluut uniek, maar nog opmerkelijker is de samenhang die voortkomt uit deze schijnbaar krankzinnige verscheidenheid. Het is een voortreffelijk manifest van het meest universele en esoterische principe van het tijdperk van de Verlichting: vrijheid. Schikaneder, de bedenker, belangrijkste ambachtsfiguur én librettist van *Die Zauberflöte*, heeft een diepgaande invloed uitgeoefend op de totstandkoming van deze magnifieke creatie.”

***Die Zauberflöte* kent talloze interpretaties, maar wat zegt de partituur volgens u?**

“De speculaties over de diepere betekenis van het stuk zijn ontelbaar en vaak ook zeer tot

de verbeelding sprekend. Er bestaat echter een risico van oversimplificatie als het libretto gereduceerd wordt tot een tweedeling van goed en kwaad, waardoor een genuanceerder begrip van de plot verloren gaat. De ambiguïteit van de meerderheid van de personages, de omkering en vervlechting van de situaties en de moeilijkheid om onderscheid te maken tussen wat waar lijkt en wat waar is, zijn de sleutels tot de boodschap die Schikaneder en Mozart ons wilden overbrengen.”

“In bepaalde tradities is het besef aanwezig dat een goddelijke constructie alleen kan bestaan in de aanwezigheid van twee polen in contrapositie. En het lag zeker aan de basis van de organisatie van de meest liberale bewegingen van die tijd, waar zowel Mozart als Schikaneder zich in bevonden. Ze streefden ernaar een traditie en zelfbewustzijn over te dragen, met als doel om de samenleving te verbeteren door het cultiveren van individuele kennis in plaats van door politieke oplettingen en beperkingen.”

Als we het niet hebben over goed of slecht, maar meer over polen, wat zegt dit dan over de wereld van *Die Zauberflöte*?

“In de Levensboom van de kabbala staat de ‘vrouwelijke’ linkertak, die donker is zoals de Koningin van de Nacht, in contrast met een ‘mannelijke’ actieve tak aan de rechterkant, helder zoals Sarastro. Ze hebben geen stempel van positiviteit of negativiteit, maar zijn eerder in elkaar geïntegreerd, analoog aan het samenspel van Yin en Yang; hun coëxistentie is essentieel ondanks hun dubbelzinnigheden. Ambiguïteit dringt door in elk facet van het libretto, inclusief de metafoor van de herontdekte kinderlijke onschuld die de drie knaapjes belichamen. Hoewel hun goedheid duidelijk is, ligt het raadsel in hun band met de koningin. De reis die Tamino onderneemt maakt deel uit van een proces dat niet simpelweg verklaard kan worden door de goedheid van Sarastro en de mannen die hem omringen. Zij zijn degenen die een traditie in stand houden in het oog van een verstoorde natuurlijke balans na de dood van de echtgenoot van de koningin. Na zijn dood is de zonnescijf, het symbool van wijsheid en het universum, naar degenen gegaan die de traditie bewaakten. Maar hoe kan Tamino de polen te reïntegreren en problemen die zijn veroorzaakt door de breuk met de natuur oplossen? Door de verzoening met zichzelf, met het goddelijke en een orde die geworteld is in het herstel van mededogen, delen en eenheid. Scheiding, opleggen, privileges, arrogantie, angst en egoïsme zouden niet meer moeten bestaan.”

Hoe kunnen we Papageno in dit geheel plaatsen?

“Papageno is het symbool van de gewone man die Tamino vergezelt op zijn reis. Hoewel hij de culturele verfijning van de prins mist, bezit hij het vermogen om emoties uit te drukken door middel van muziek – een belichaming van ultieme vrijheid. Zijn klokkenspel werkt op de emoties en vergemakkelijkt de dialoog tussen wezens die anders niet met elkaar zouden communiceren. Het geluid zal ook hem leiden naar een balans van de natuur, maar omgezet in een essentie van puur verlangen, verpersoonlijkt door Papagena. Ideeën, ervaringen en culturele voorbereiding zijn de noodzakelijke voorwaarden om toegang te krijgen tot hogere kennis, maar ze culminerend onvermijdelijk in een ontmoeting met angst. Wat Tamino zoekt is ware verlossing van angst, van de slang in het begin van de

opera. In deze existentiële uitdaging is Papageno veel sterker dan Tamino. Als Tamino vraagt wanneer de duisternis zal verdwijnen, vat het antwoord, “binnenkort of nooit!”, de raadselachtige aard van zijn queeste samen.”

Wat is de rol van liefde en muziek in deze context?

“Tamino’s motivatie op zijn reis komt niet voort uit een verlangen naar glorie of ambitie, maar uit een diepe liefde voor Pamina, met wie hij de natuurtoestand kan herstellen die tussen de koningin en haar man bestond. Zij is de sleutel die Tamino in staat stelt om krachten te vinden om verder te gaan. In feite speelt hij alleen fluit wanneer hij weet dat Pamina leeft. Hij creëert muziek met een fluit die hem uit een staat van wanhoop sleept. In een metaforische parallel neemt Tamino een rol aan die verwant is aan een goddelijke schepper op miniatuurschaal. Zijn creatieve daad krijgt een intrinsieke betekenis en weerspiegelt de bredere betekenis van de schepping zelf. Bijgevolg ligt de essentie van het leven voor Tamino – en bij uitbreiding voor de mensheid – in de scheppingsdaad, waarbij de fluit dient als een symbolisch voertuig voor de alchemie van het bewustzijn, en de vereniging van de vier elementaire krachten belichaamt.”

Zoals u al zei, gebeurt er veel in *Die Zauberflöte*. Onze drie hoofdpersonen, Tamino, Papageno en Pamina, blijven zich maar afvragen “Wo bin ich?”. Ze zijn verdwaald, ze weten niet waar ze zijn. Wat zegt dit over de wereld, of in ieder geval de wereld van *Die Zauberflöte*?

“Deze werelden worden verbonden door onzekerheid, door het feit dat we zelfs vandaag de dag nog verdwaald zijn, voortdurend op zoek zijn naar iets en ons nog niet eens volledig bewust zijn van onze mogelijkheden. Alles om ons heen is pure illusie. We zijn allemaal gewend om als waar te beschouwen wat aan ons verschijnt, en dat is de gemakkelijkste manier om een samenleving te beheersen. Het is immers voldoende om alleen maar schijn te creëren. De wereld die hieruit voortkomt, allegorisch maar toch concreet, duikt in de fundamentele vragen van de mensheid: bijvoorbeeld wanneer Pamina Tamino door de laatste beproevingen loodst en hem aanmoedigt op de fluit te spelen om zijn angst voor de dood, of preciezer gezegd het verlies van materialiteit, onder ogen te zien. De fluit is het geheim: met artistieke expressie is het mogelijk om de dood te overwinnen, door in je eigen gevoelens te geloven. Wie niet bang is voor de dood leeft, wie bang is voor de dood is al overleden.”

Ziet u *Die Zauberflöte* met al zijn muzikale variëteit als Mozarts meest revolutionaire opera?

“Het muzikale materiaal is steeds uiterst creatief en Mozarts compositorische strategieën, met een uiterst verstandig gebruik van harmonische formules die iedereen raken, is absoluut uitstekend in dit stuk. Ik ben ervan overtuigd dat de muzikale revolutie, die gewoonlijk aan Beethoven wordt toegeschreven, al in Salzburg begon, en dat het hoogtepunt daarvan bereikt wordt in *Die Zauberflöte*!”

Die Zauberflöte (2018)

BRIEF VAN MOZART AAN ZIJN VROUW

[Wenen, 7 en 8 oktober 1791]

Vrijdag half elf 's avonds

Liefste, beste vrouwtje!

Ik kom net terug van de opera. Het was net zo vol als anders. Het duet 'Mann und Weib' enz. en het klokkenspel in de eerste akte werden zoals gewoonlijk gebisseerd, en ook het jongensterzet in de tweede akte. Maar wat mij altijd de meeste vreugde schenkt is de stille bijval! Je kan goed zien dat deze opera hoe langer hoe meer in de smaak valt. Nu over wat ik verder beleefd heb. Direct na je vertrek speelde ik met mijnheer Mozart (degeen die die opera van Schikaneder schreef) twee partijtjes biljart. Daarna verkocht ik die oude knol voor 14 dukaten; toen vroeg ik Joseph om Primus* wat zwarte koffie te laten halen, waar ik een heerlijke pijp bij rookte; en toen instrumenteerde ik bijna het hele rondo van Stadler. Ondertussen kwam er uit Praag een brief van Stadler; met de Duscheks gaat het goed. Het leek me zo dat ze niet één brief van je hebben gekregen, al kan ik dat bijna niet geloven. Enfin! Ze hadden allemaal al gehoord van het schitterende onthaal van mijn Duitse opera. En het gekste van alles is dat precies op dezelfde avond dat mijn nieuwe opera met zo veel bijval werd uitgevoerd, *Tito* in Praag voor de laatste maal ging met geweldig applaus voor ieder nummer. [...]

Om half zes ging ik de Stubenpoort uit en liep mijn favoriete ommetje over de Glacis naar de schouwburg. Wat zie ik? Wat ruik ik? Daar is Don Primus met de koteletjes! Che gusto! Ik eet ze nu, op jouw gezondheid. Zojuist slaat het elf uur – misschien slaap je al? St! St! Ik zal je niet wakker maken!

*'Primus' was de bijnaam van de kellner Joseph Deiner uit een naburige herberg.

Zaterdag de 8ste. Je had me gisteravond aan de maaltijd moeten zien zitten. Ik kon het oude eetgerei niet vinden en heb dus maar het met sneeuwbloemen versierde tafelzilver tevoorschijn gehaald en de dubbele kandelaar met de waskaarsen voor me neergezet. [...] Je zult vast en zeker aan het zwemmen zijn terwijl ik dit schrijf. De kapper kwam precies om 6 uur. Primus had al om half zes de kachel aangemaakt en wekte me om kwart voor zes. Waarom regent het nou weer? Ik hoopte zo dat je mooi weer zou hebben. Zorg dat je lekker warm blijft, zodat je geen kou vat. Ik hoop dat je door die baden een goede winter zal hebben – want met alleen dat oogmerk overreedde ik je naar Baden te gaan. Ik voel me eenzaam zonder jou. Dat had ik zien aankomen. Als ik niets te doen had, was ik meteen voor acht dagen met je mee gegaan, maar er zijn daar geen faciliteiten om goed te werken, en ik zou graag zoveel mogelijk alle geldzorgen voorkomen; er is niets prettiger dan rustig te leven, en daarvoor moet hard gewerkt worden, wat ik graag doe. –

Geef ... namens mij een paar fikse oorvijgen, en ik vraag ... (die ik 1000 maal kus) hem er ook een paar te geven – laat hem in 's hemelsnaam in dit opzicht niet te kort komen. Het laatste wat ik zou willen is, dat hij mij vandaag of morgen verwijt dat je hem niet zorgzaam behandelt of verzorgt – geef hem liever te veel klappen dan te weinig. Het zou goed zijn als je hem een snee in zijn neus krabde, een oog uitsloeg of een andere zichtbare wond toebracht, zodat die kerel nooit zal kunnen ontkennen dat hij iets van je gekregen heeft.

Adieu, lief vrouwtje! De koets gaat direct weg. Ik hoop er vast op dat ik vandaag een brief van je zal krijgen en in die zoete hoop kus ik je 1000 maal en ben ik voor altijd je liefheb-bende echtgenoot.

W. A. Mozart

Vertaling: Lucas Bunge

Maximilian Schmitt (Papageno), 2012

STILLE BIJVAL

Simon McBurney over *Die Zauberflöte*

Op 7 oktober 1791 schreef Mozart bij thuiskomst na een voorstelling van *Die Zauberflöte* aan zijn vrouw Constanze dat – hoewel het theater uitverkocht was en vele nummers moesten worden gebisseerd – wat hem de meeste vreugde schonk de stille bijval was. ‘Stille bijval’ is niet per se het eerste waar je aan denkt in verband met *Die Zauberflöte*. Lachen, ja, applaus, desnoods mensen die meezingen, maar... stilte?

Gelaagdheid en verwarring

Het repeteren van *Die Zauberflöte* lijkt op een archeologische opgraving. Hoe meer lagen je blootlegt, hoe meer artefacten je naar boven haalt. Maar het moeilijke zit hem in het doorgronden van je vondsten. Niets is wat het lijkt. Het ene landschap rolt terug en onthult weer een ander. De treurende moeder blijkt een wraakzuchtige harpij te zijn; de verschrikkelijke ontvoerder van haar dochter is meer een bemoedigende peetvader dan een despoot, ook al heeft hij de totale macht over zijn volk. En ook al is hij een despoot, dan is hij er een die gelooft in wijsheid en liefde. Zijn assistent daarentegen is een verkrachter. In deze vreemde wereld, even ver van ons als Prospero's eiland, zijn jongens wijze mannen en bezitten volwassen mannen helemaal geen wijsheid. De vrouwen worden misbruikt, maar Pamina, de vrouw die in het stuk centraal staat, is de enige met genoeg kracht en intelligentie om de boel bij elkaar te houden. Hier is het meest komische personage tevens het meest ontroerende – ook al zijn de grappen misschien niet echt leuk. En als het landschap al vreemd is, dan is het verhaal nog ongewoner.

‘Kun je het in orde maken?’

‘Nou, we zouden dit deel van Papageno's dialoog naar achteren kunnen plaatsen om het verhaal duidelijker te maken...’

‘Nee, wacht even, ik had het niet tegen jou.’

‘We hebben hier een probleem met de verhaallijn.’

‘Dat weet ik, maar wacht... kort na het begin lijkt de voorwaartse beweging uit zijn koers te raken...’

‘Ja, dat is precies wat er met het verhaal gebeurt...’

‘Nee, nee, wacht even alsjeblieft!’

‘Ik praat nu met de technici over het bewegen van dit onderdeel van de toneelmachines... niet over het verhaal, verdomme!’

'Yep... maar je moet er een oplossing voor zoeken, want anders slaat het nergens op.' Zo gaat het tijdens de repetities. Zodra je even pauzeert, barsten er allerlei gesprekken los, die met elkaar samenvallen en tegen elkaar ingaan. Overal misverstanden. Chaos. Vandaag kijk ik toe hoe de beweging van de toneelmachinerie steeds meer onbestuurbaar wordt. De andere gesprekken komen tegelijk op mij af en veroorzaken een soort turbulentie, waartegen ik niets kan ondernemen. De beweging wordt onbestuurbaar omdat die chaotisch is, legt een van de voortreffelijke voorstellingsleiders van De Nationale Opera uit. Hij wijst naar een liermechaniek. Zodra het in gang wordt gezet, begint het mechaniek lussen te maken en wordt het van kwaad tot erger. Het is heel gevoelig voor de beginsituatie, en als er ook maar de geringste instabiliteit is, raakt het in een lusbeweging, waar het niet meer uit komt.

'Aha,' antwoord ik.

'Het gaat erom hoe het begint,' zegt hij.

'Het gaat erom hoe het begint,' herhaal ik tegen mezelf, wanneer de zangers en de acteurs de studio uitgaan om koffie te drinken. 'Gevoelig voor de beginsituatie...' Volgens de theorie van de chaos: 'Een willekeurig kleine verstoring van de stroombaan kan leiden tot significant afwijkend gedrag in de toekomst.' Met andere woorden: wanneer je begint, betekent elke verstoring dat je geen idee meer hebt wat voor een chaos je aan het eind zult krijgen. Zoiets als het weer. We hebben totaal geen idee waar dat vandaan komt en wat het nu weer gaat doen. Toch lijkt het zijn eigen patroon en logica te hebben. Zoals *Die Zauberflöte*. Soms onlogisch, soms onpeilbaar diep en soms zelfs onbegrijpelijk – toch heeft het stuk zijn eigen patroon en logica. En als het werkt, weet je niet altijd waarom.

Het scheppen van orde

Ik giet nog wat koffie naar binnen, terwijl ik me herinner hoe moeilijk het is om het verhaal aan iemand te vertellen, laat staan om het uit te voeren. En geloof me, het afgelopen jaar heb ik meer dan eens geprobeerd het verhaal na te vertellen aan vrienden die deze opera niet kenden. Gewoon om enige orde te scheppen in mijn eigen gedachten daarover.

'Het is een soort sprookje.'

'Een soort...?'

'Ja, eh, er zitten ook andere verhalen in...'

'Okay, vertel...'

'Het begint met een knul die door een slang wordt achtervolgd.'

'Cool.'

Maar binnen een paar minuten ben ik de draad kwijt... Ik kijk even naar mijn vriend aan wie ik dit aan het vertellen ben, terwijl ik mij door de eerste paar gebeurtenissen heen worstel. Ik ben nog niet eens bij de aankomst van de Koningin van de Nacht. Ik probeer het over een andere boeg te gooien.

'Ahum, laten we zeggen dat het stuk tjokvol zit met fascinerende zaken... het getal drie bijvoorbeeld, dat is een sleutel.'

'Drie?'

'Ja, drie is iets geweldigs, het is het kleinste priemgetal, weet je. DNA heeft een drievoudig systeem, ik bedoel maar, het is ongelooflijk, we zijn gewoon gemáákt uit het

getal drie, het zit in onze genetische code, is aanwezig op alle niveaus van onze cultuur en, en, en... (terwijl ik doorratel, zie ik zijn blik glazig worden). Er zijn ten slotte drie grote godsdiensten die teruggaan op Abraham: het jodendom, het christendom en de islam. Jezus stond op de derde dag uit de dood op, er zijn drie wijzen en in *Die Zauberflöte* is drie overal: er zijn drie dames, drie knapen, drie priesters. De opera begint met drie akkoorden in de toonsoort Es-groot met drie mollen (meld ik wijsneuzig), en...'

'Nou, het klinkt uiterst boeiend,' valt mijn vriend mij plotseling in de rede, 'ik kan zien dat je je er goed in hebt verdiept, welterusten dan maar, we zien elkaar wel weer aan het ontbijt.'

Drie artiesten

Ik kijk om me heen naar de chaotische activiteit in onze studio. Hoe zou het geweest zijn met hen bij elkaar in hun Weense studio in 1791? Emanuel Schikaneder, de librettist Carl Gieseke en Mozart... Het was beslist een soort chaos met deze drie (ja, drie!), die al even onvoorspelbaar waren als het stuk dat ze gezamenlijk creëerden.

Carl Ludwig Giesecke, de beruchte vrouwenhater die een eerste versie van het libretto schreef, verliet Wenen halsoverkop en eindigde als mineraloog, die om Groenland heen roeide in een oemiak. Een oemiak is een Inuit-boot, gemaakt en gebruikt door vrouwen. Hij wordt gebouwd uit wrakhout, geweien en uitgerekte huid. Een paradox voor een onbeduidende misogynie Wener: dat een vaartuig gebouwd voor en door vrouwen zijn leven meer dan eens heeft gered.

Emanuel Schikaneder, bouwer van het Theater an der Wien, een van de grootste theatermensen van zijn tijd, berucht om zijn onbetrouwbaarheid, voortdurend ontrouw aan zijn vrouw, boetseerde, herschreef en creëerde dit stuk over trouw, harmonie, waarheid en vriendschap. Aan het eind van zijn leven zette hij Beethoven in een appartement boven het theater en betaalde hem om een opera te schrijven. Daarbij zat hij hem voortdurend op de hielen omdat hij niet snel genoeg kon schrijven. 'Mozart kon in een paar dagen een ouverture schrijven,' schreeuwde hij telkens.

En Mozart. Stervende. Schrijvend naar Constanze, vol ironie over die nieuwe opera die hij had gecomponeerd, maar intussen opgetogen over het succes: '... je kunt zien hoe [*Die Zauberflöte*] steeds meer wordt gerespecteerd en gewaardeerd.' Nog slechts een paar maanden daarvoor had hij liever een opera gemaakt over *The Tempest*. En *The Tempest* is duidelijk overal aanwezig in *Die Zauberflöte*. Sarastro lijkt sprekend op Prospero, Pamina is Miranda, Monostatos is een bloedverwant van Caliban, de drie knapen zijn geesten zoals Ariel...

Magie

Voordat de zangers en de acteurs na hun koffiepauze terugkomen in de repetitiestudio, blijft mijn geest rondwervelen in zijn eindeloze turbulentie. Okay, het stuk heet *Die Zauberflöte*. Dus moet er magie in zitten. En een fluit. Waarom een fluit? Ik denk aan een grotwoning in Noord-west-Libië. Dicht bij de Middellandse Zee, het heet daar Hauh Fteah. Mijn vader, die prehistoricus was, groef het in de vroege jaren 1950 op en ontdekte dat er gedurende 90.000 jaren zonder onderbreking mensen hadden gewoond. En in de laag die gedateerd werd op 35.000 jaar geleden vond hij een bot. Hol. Een fragment. Maar met een

gat erin en nog een half gat waar het was afgebroken. Een benen fluit. Wellicht het oudste bestaande muziekinstrument ter wereld. De fluit was dus een van de eerste instrumenten. Een middel om de menselijke adem tot klinken te brengen. Elementair. Mythisch. En de magie? Bij magie draait het om verandering. Iets in iets anders veranderen. Dingen laten verschijnen en verdwijnen. Het is altijd makkelijker om alles te vertellen wat je wilt vertellen wanneer je een verhaal vertelt waarin magie voorkomt. Omdat we allemaal weten dat het niet 'echt' is. Maar door de non-realiteit van het 'sprookje' kunnen we juist de ware realiteit van onze wereld herkennen. Over de psychologische en symbolische betekenis van sprookjes is veel en overtuigend geschreven. Die kan misschien zelfs politiek beladen onderwerpen verbergen, zaken waarover je niet openlijk kunt spreken. Verwijzingen naar keizers en keizerinnen, misschien zelfs een uitdrukking van ons verlangen naar het creëren van een nieuwe maatschappij... Net als Shakespeare dat kan doen in *The Tempest*...

Maar bovenal kan magie mensen veranderen. Veranderen wie zij zijn en hoe ze zich gedragen. Zodra ik deze gedachte heb, wekt die een nieuwe geestelijke storm op. Want op dit stuk lijkt haast elke interpretatie te passen, terwijl het zich soms weer paradoxaal verzet tegen welke interpretatie dan ook. Ik begin zenuwachtig te worden. Moet ik er allerlei historische verwijzingen in verwerken? De nadruk leggen op het vrijmetselaarsgedoe? Er volks amusement van maken? Is het alleen maar een komedie, heeft het eigenlijk wel een diepere betekenis, heeft het... is het...? De zangers en de dirigent komen zo terug. Ik moet mezelf tot de orde roepen. De pianist oefent de beginnoten van de finale van het tweede bedrijf.

'...wat mij altijd de meeste vreugde schenkt, is de stille bijval...'

Muziek

Die Zauberflöte. Een fluit die magisch is. Een fluit die kan veranderen. Hij kan de harten veranderen, hij kan de geesten van de mensen veranderen, zingen de drie dames in het eerste bedrijf, wanneer ze Tamino zijn fluit overhandigen. Hij kan er ook vrouwenhaters mee bekeren tot vrouwenliefhebbers, vertellen ze hem. En plotseling, terwijl ik de studio rondkijk en de gezichten zie van de cast, die erop wacht om te horen wat we nu gaan doen, plotseling weet ik dat – als ik verdwaald raak in de onvoorspelbare wervelwind van deze opera, die eigenlijk geen opera is maar een theaterstuk – de muziek mijn kompas moet zijn om de weg terug te vinden. Ik moet ergens houvast vinden en dat vind ik in het luisteren. Luisteren naar het stuk, luisteren naar de muziek. Te proberen... Mozart te horen. Want het lijkt erop dat het midden in deze storm vooral Mozart is die ons vertelt dat er een manier is om mensen te veranderen. Maar als mensen willen veranderen, moeten ze wél luisteren. Luisteren naar een van de sterkste beschavende krachten die hun inwerking kunnen hebben op de harten, geesten en lichamen van de mensen: de muziek. Eerder dan woorden, meer dan woorden. Haar kracht heeft evenveel macht over een pasgeboren kind als over een man die stervende is. En als zij op haar sterkst is, doen wij er het zwijgen toe. We schenken haar onze stille bijval voor de verandering die ze teweeg heeft gebracht.

Die Zauberflöte (2018)

DIE ZAUBERFLÖTE NU

We lijken het gemakkelijk te vergeten – of misschien hebben we het nooit geweten – maar de wereld waarin *Die Zauberflöte* speelt, is allesbehalve harmonieus.

Wanneer we de voorgeschiedenis trachten te reconstrueren dan komen we ongeveer tot de volgende situatie: de Koningin van de Nacht is na de dood van haar man haar macht kwijtgeraakt. Vlak voor zijn dood heeft hij “uit sympathie” de allesverterende, zevenvoudige zonnekring, embleem en bron van zijn macht, vrijwillig aan de Ingewijden geschonken, in de hoop dat hun opperpriester Sarastro hem “manhaftig” zou beheren. Zij, de Koningin, is daarbij buitenspel gezet. Niet verwonderlijk dus dat de eenzijdige machtsoverdracht vanaf het begin tussen de Koningin en Sarastro een grote spanning en vijandigheid creëert. Maar het conflict beperkt zich niet tot het persoonlijke niveau. Ook op macro-niveau weerspiegelt de strijd zich in de dualiteit tussen licht en duisternis, tussen dag en nacht, de zon en de maan, tussen natuur en cultuur, tussen man en vrouw. De wereld van *Die Zauberflöte* is een wereld in tweespalt; een verscheurde wereld waarin de paradijselijke zelfgenoegzaamheid van de mens die onbekommerd opgaat in zijn omgeving, is verdwenen. Alleen de wat naïeve Papageno lijkt nog een verre echo van dat ideaal – lijkt, want ook hij wordt uiteindelijk tot opperste vertwijfeling gebracht. In die door de machtsstrijd van de oudere generatie verscheurde wereld moet de jonge generatie haar weg zoeken. Tamino, Pamina en ook Papageno zijn dolende figuren, tastend, twijfelend, kwetsbaar en vaak angstig. Want wie valt er in deze wereld uiteindelijk nog te vertrouwen?

Desoriëntatie

Die toestand van onzekerheid zien we op talloze plaatsen in de tekst opduiken — en het is tevens de indruk die de toeschouwer krijgt: wie is er goed, wie kwaad? Waar speelt dit alles zich af en wanneer? Er heerst inderdaad weinig duidelijkheid over waar en in welke tijd we ons precies bevinden. Zelfs in de regieaanwijzingen blijft de informatie oppervlakkig en abstract: een (gewijd) bos met tempel, een palmwoud, een voorhof met tempel en ruïnes, een aangename tuin, piramides... Ondanks de aanwezigheid van natuur en tuinen speelt *Die Zauberflöte* geenszins in een paradijs. Ook de tijd maakt sprongen: de handeling beweegt zich plotsklaps van nacht naar dag en terug. De duisternis van de maannacht wisselt af met het sterke licht van de zon of met de verblinding door iemand die een zak over het hoofd krijgt. De desoriëntering is er troef: Tamino, Pamina en Papageno vragen zich bij het begin van iedere nieuwe scène af waar ze zich bevinden. “Wo bin ich?” luidt het overal. Ze zijn niet alleen ontrukt aan hun achtergrond en familiale kring, maar volledig ontworteld en aan hun lot overgelaten. Hun tekst verwoordt niet alleen de twijfel over de ruimte en de tijd, maar ook de twijfel over werkelijkheid en verbeelding, over waarheid en leugen, over de eigen identiteit en die van een ander: “Wer ich bin?”, “Wer bist du?”.

Het hele verhaal van *Die Zauberflöte* lijkt een zoektocht naar een houvast en een uitweg uit een bevreemdende, angstaanjagende wereld. *Die Zauberflöte* een kindersprookje? Dan toch wel een van het wrede soort. Verschrikkingen, bedreigingen, vertwijfeling en beproevingen duiken voortdurend op in het verhaal en staan naast een terugkerende wens naar de dood. Alleen een hevig en plots opduikend verlangen naar liefde lijkt een antwoord te geven op de innerlijke leegte en verlorenheid die de hoofdpersonages tot in hun diepste kern voelen. Alleen de liefde, die pas na een moeilijk traject gewonnen kan worden, geeft levenskracht en hoop. Als er in deze opera zich al enige troost aandient, dan komt ze uit een andere wereld — uit de wereld van de muziek: “Wir wandeln durch des Tones Macht/ Froh durch des Todes düstre Nacht!” (II,28), gesterkt door hun liefde voor elkaar én door de kracht van de muziek slagen Tamino en Pamina erin de diepste beproevingen te doorstaan.

Jonge generatie

Het grondgevoel van existentiële ontreddeing en bedreiging maakt van *Die Zauberflöte* een verhaal over de (jonge) mens van nu en zijn vaak benarde bestaan in een onzekere tijd. Het gaat verder dan het traditionele Verlichtingsoptimisme dat eraan wordt toegedicht. In een hedendaagse context vormen noch de verdwenen wereld van de Koningin van de Nacht, noch die van Sarastro voor de nieuwe generatie een bevredigend antwoord. Hun strijd heeft de wereld aan de rand van de afgrond gebracht. Een restauratie van de oude harmonie is onmogelijk; het alternatief dat door de Ingewijden wordt geproclameerd klinkt hol en gezwollen en hopeloos esoterisch.

De vraag die *Die Zauberflöte* vandaag oproept is niet meer die naar het aandeel van de vrijmetselarij of welke andere theoretische, historische of alchemistische sleutelzetting dan ook. Het is de vraag waarheen en door wie we ons laten leiden. Het ideaal – dat ook dat van Mozart en Schikaneder geweest zou kunnen zijn – van bevrijding door liefde, wordt vandaag niet meer gerepresenteerd door die vreemde, elitaire groep van ingewijden. Hun zelf toegeëigende monopolie op waarheid en heil, hun pseudo-religieus leiderschap zonder verantwoording of tegenspraak, inclusief misogynie en racisme, laat een verdachte sectaire en autoritaire indruk na. Het is een soort kliek van het grote gelijk met alle gevaren van dien.

Dat de jonge generatie als enige aan het eind niet meezingt met de moraal van het verhaal is een misschien ongewild, maar veelbetekenend signaal voor de onwaarachtigheid ervan. De snelheid waarmee de slotfrase wordt afgehandeld geeft de indruk dat de bezongen stralen van de zon hen te heet zijn en dat ze weg willen uit deze twijfelachtige glorificatie. En zo blijft de oplossing aan het eind open: er is geen antwoord, er is slechts één nieuwe mogelijkheid: de liefde voor elkaar geeft de kracht het leven verder te voeren: “Wir leben durch die Lieb' allein.” (I,14)

Die Zauberflöte (2012)

WEISHEIT

NATUR

EEN PLEIDOOI VOOR MONOSTATOS

De tekst van *Die Zauberflöte* bevat een aantal uitdrukkingen en oordelen die naar heden-daagse normen op zijn minst ongepast en zelfs vernederend kunnen worden ervaren. Ze blijven – terecht – tot op heden de gemoederen beroeren. Zonder de pijnpunten te willen gladstrijken, blijken een aantal van die opvattingen helaas het resultaat van een onnauwkeurige lezing van het libretto. Reeds in de jaren tachtig van vorige eeuw gaf de Duitse musicoloog Atilla Csampai het volgende kritisch pleidooi voor een herwaardering van de figuur van Monostatos.

Hoe “verlicht”, hoe “humaan” een hiërarchisch systeem werkelijk is, kan het best beoordeeld worden door zij die onderaan staan. In Sarastro’s rijk zijn er slaven. En er is Monostatos, hun miserabele opzichter. Hij is het pijnpunt van alle burgerlijke interpretaties die hem niet beter behandelen dan Sarastro, namelijk als een ondermens die het niet verdient om dezelfde menselijke waardigheid toebedeeld te krijgen als de hoger geplaatste personages. Maar zelfs als je de discriminerende onzin zou accepteren dat Monostatos een kwaadaardig monster is, zou dat niets veranderen aan het feit dat hij deel uitmaakt van en dus een product is van Sarastro’s wereld, een pure slavenmaatschappij. Hij is de echte toetssteen voor de geloofwaardigheid, voor de menselijkheid van de priesterlijke moraal. Als een echte kettinghond van het systeem krijgt Monostatos niet eens theoretisch de kans om op te klimmen naar de rangen van de ingewijden (wat Papageno wel mag proberen), om nog maar te zwijgen van het vooruitzicht om ooit een “meisje of vrouw” te krijgen. Is het verwonderlijk dat hij verliefd wordt op Pamina wanneer een zonnestraal van Pamina ook op zijn vertrapte ziel valt? Is er een man in deze opera die onbewogen zou blijven door Pamina’s gratie, haar innerlijke schoonheid? Zelfs Sarastro, de “goddelijke wijze”, kan zijn sterke gevoelens voor haar geen moment inhouden; en zelfs de veel geciteerde, vreselijk moralistische ‘Hallenaria’ (nr. 15) is in zijn muzikale dictie niets anders dan een verkapte, larmoyante liefdesverklaring van Sarastro aan Pamina. Zo bezien bevat de schijnbaar willekeurige straf van Monostatos een portie onvrijwillige jaloezie van een afgewezen despoot, die zijn gekwetste trots (lichtgeraakt als hij nu eenmaal is) koelt op de eerste

Lucas van Lierop (Monostatos) in repetitie (2023)

de beste ondergeschikte en wellicht niet aan zichzelf kan toegeven dat een barbaar, een *underdog* zoals deze, door precies dezelfde gevoelens wordt bewogen als hijzelf, de goddelijke Zoroaster.

Sociale verwantschap

In tegenstelling tot Sarastro en het pijnlijk gesloten front van eerdere woord- en toneelvertolkers tegen Monostatos, hebben de auteurs zelf, dat wil zeggen Mozart en Schikaneder [...], er geen twijfel over laten bestaan aan wiens kant ze staan. Schikaneder laat Papageno duidelijk zijn onbevooroordeelde houding tegenover dit arme schepsel uitdrukken: “Er zijn zwarte vogels in de wereld, waarom geen zwarte mannen?” (I, 14). Maar Mozart gaat nog een stap verder en “ontmaskert” Monostatos’ “gevaarlijkheid” op elk punt waar hij zich dreigend, kwaadaardig of schurkachtig gedraagt, door liefdevolle, tedere, buffoneske muziek te gebruiken als de onschuldige dreigende gebaren van een kwetsbaar wezen. En hoe had Mozart de gelijkheid, de sociale verwantschap van Monostatos en Papageno overtuigender kunnen neerzetten dan door de volstrekt identieke muzikale behandeling van beiden in de “Herkenningsscène” (trio nr. 6, m. 53 e.v.) – als bij de eerste ontmoeting van de Moor en de Vogelmann elk van beiden gelooft dat de ander Satan in levende lijve is en beiden bevend van angst hetzelfde stamelen: “Hu! Dat is

zeker de duivel!". En dan heeft Mozart ook nog de kleine, droevige, tedere *pianissimo* aria in de tweede akte (nr. 13) opgedragen aan de zwarte man, waarin Monostatos' gevoelige, bange, geschopte ziel een moment van onopgemerkte vervulling krijgt: Is het niet ronduit meelijwekkend wanneer het door de Ingewijden tot hond gedegradeerde schepsel zich beroept op zijn menselijkheid en vraagt: "Heb ik geen hart, ben ik niet van vlees en bloed?" en zich ten slotte zelfs verontschuldigt tegenover de maan, zijn enige getuige, voor zijn heiligschennende maar in wezen volkomen onschuldige kusje. Dit is noch "geil en een-dimensionaal", zoals Wolfgang Hildesheimer en alle andere vroegere Mozart-biografen graag hadden gezien, noch zijn het de "seksuele" verlangens van Pamina "geprojecteerd op Monostatos" die Rainer Riehn fantaseert, maar een subtiel muzikaal psychogram van een verschoppeling, een gedegradeerde man wiens nek al is gebroken door de "Ingewijden". Voor deze paar momenten plaatst Mozart de misdeelde man duidelijk onder de beschermende paraplu van zijn menselijke empathie, want hij bezorgt hem hier met terugwerkende kracht de eer die Schikaneders sprookjesplot alleen voor Tamino en Papageno had bedoeld – als symbolen van menselijke expressie. Naar analogie van Tamino's toverfluit en Papageno's faunfluit geeft Mozart Monostatos een piccolo – al is het maar puur muzikaal: in het orkest – ter beschikking. Kan men zich in een opera, die over een fluit gaat, een belangrijkere opwaardering van een minder belangrijk personage voorstellen?

De humane boodschap van de muziek

Het is ook geen toeval dat uitgerekend Monostatos en de slaven nog ontvankelijk zijn voor de louterende kracht van muziek (in de eerste finale), die nog onvervreemdbaar genoeg zijn om gehypnotiseerd te worden door de humane boodschap van de muziek, die symbolisch wordt gevangen in de magie van de klokken. Waarom komen Tamino noch Papageno op het idee om hetzelfde magische spel te proberen met Sarastro, die hen bedreigt? Ze beseffen dat dit zinloos zou zijn, omdat Sarastro ongevoelig is. De humaniserende krachten van de magische instrumenten kunnen misschien slaven, Moren en wilde dieren tot bedaren brengen, maar zeker niet Sarastro en zijn mannen, die in hun koninkrijk alleen de zuivere rede laten zegevieren, een rede die niet alleen alle oude magie verafschuwt, maar ook elk ongecontroleerd affect, elke emotionele openheid (neurotisch): onderdrukking en willekeur zijn sowieso makkelijker te handhaven met kilte van gevoel, rationalistische berekening.

Tekst: Attila Csampai

In Simon McBurneys regie gaat Monostatos, aanvankelijk gekleed als een keurige kantoorclerk, er steeds meer verwilderd uitzien. In de positie van outsider en 'ander' gemanoeuvreed, gaat hij zich ook steeds meer als zodanig gedragen.

Wolfgang Ablinger-Sperrhacke (Monostatos), 2018

Wolfgang Ablinger-Sperrhacker (Monostatos) en Iride Martínez (Königin der Nacht), 2015

ARTISTIEK TEAM

RICCARDO MINASI

Dirigent

Riccardo Minasi is chefdirigent van het Mozarteumorchester in Salzburg, Artist in Residence van het Ensemble Resonanz in Hamburg en artistiek directeur van Orchestra La Scintilla in het Opernhaus Zürich. Hij was te gast bij toporkesten als Orchestra dell'Academia Nazionale di Santa Cecilia, het Symphonieorchester des Bayerischen Rundfunks, de Staatskapelle Dresden en het Concertgebouw-orkest. Zijn operawerk omvat onder meer *Les pêcheurs de perles* (Salzburger Festspiele), *Carmen* (Opéra National de Lyon), *Rinaldo* (Theater an der Wien), *Don Giovanni* (Palau de les Arts Reina Sofia), *Die Entführung aus dem Serail*, *Orlando paladino*, *Il matrimonio segreto* en *Il turco in Italia* (Opernhaus Zürich). Bij De Nationale Opera dirigeerde Minasi eerder *Rodelinda* en *Le nozze di Figaro*.

SIMON MCBURNEY

Regie en dramaturgie

Acteur, schrijver en regisseur Simon McBurney richtte in 1983 in Londen het theatergezelschap Complicite op. Zijn werk varieert van locatietheater tot vernieuwende Broadwayproducties, is dikwijls gebaseerd op klassieke teksten en sterk verbonden met muziek. Hij werkte samen met een scala aan musici en dirigenten waaronder Peter Maxwell Davies, Esa-Pekka Salonen, Sir Simon Rattle, Tom Waits, Nitin Sawhney, Pet Shop Boys en Honjoh Hidetaro. Als acteur was McBurney te zien in films als *The Theory of Everything*, *Magic in the*

Moonlight, *Harry Potter and the Deathly Hallows* en *Mission: Impossible – Rogue Nation*. Zijn operawerk omvat onder meer *Wozzeck* (Festival d'Aix-en-Provence) en een concertante uitvoering van Weills *Die sieben Todsünden* (Los Angeles Philharmonic). Voor De Nationale Opera regisseerde hij eerder *A Dog's Heart*, *The Rake's Progress* en *Die Zauberflöte*, producties die na hun première bij DNO onder andere werden uitgevoerd bij de English National Opera in Londen en de Metropolitan Opera in New York.

MICHAEL LEVINE

Decor

De Canadese decorontwerper Michael Levine volgde zijn opleiding aan The Central School of Art and Design in Londen. Hij werkte veelvuldig samen met regisseurs als Simon McBurney, Robert Carsen en Deborah Warner alsmede voor vele opera-huizen, waaronder The Royal Opera House, de Wiener Staatsoper, Opéra national de Paris en Opernhaus Zürich. Voor de Canadian Opera Company ontwierp en regisseerde hij in 2006 een volledige Ringcyclus. Voor De Nationale Opera ontwierp hij de decors voor onder meer *Carmen*, *A Dog's Heart*, *Die Zauberflöte*, *Hänsel und Gretel*, *The Rake's Progress* en *Turandot*.

NICKY GILLIBRAND

Kostuums

De Britse Nicky Gillibrand ontwierp kostuums voor talloze operahuizen, waaronder de English National Opera, The Royal Opera House, Opera North, Glyndebourne Festival

Opera, de Bayerische Staatsoper München, en de Opéra national de Paris. Ook werkte ze voor toneelgezelschappen, waaronder de Royal Shakespeare Company en het National Theatre en ontwierp ze de kostuums voor de West-End en Broadway producties van *Billy Elliot: The Musical*. Voor De Nationale Opera ontwierp ze de kostuums voor *Die Zauberflöte*.

JEAN KALMAN

Licht

Jean Kalman verzorgt sinds 1979 de belichting van ontelbare theater- en opera-producties. Hij werkte vaak samen met Pierre Audi, Robert Carsen, Peter Brook en Hans Peter Cloos. Hij werkte onder meer voor The Royal Opera House, Teatro alla Scala, de Wiener Staatsoper, Opéra national de Paris en The Metropolitan Opera. Voor De Nationale Opera werkte hij regelmatig samen met Pierre Audi voor onder meer *Guillaume Tell*, *Gurre-Lieder*, *Dionysos* en *Eurydice - Die Liebenden, blind*.

FINN ROSS

Video

De Schotse video-ontwerper Finn Ross studeerde aan de Central School of Speech and Drama in Londen. Hij werkte meermaals samen met Simon McBurney en zijn ensemble Complicite. Ook werkte hij veelvuldig voor de English National Opera, onder andere aan *La damnation de Faust* en *Die Zauberflöte* in co-productie met De Nationale Opera. Daarnaast werkte hij voor The Metropolitan Opera en The Royal Opera

House. Recent legde hij zich toe op grote West End en Broadwayproducties en ontwierp videomateriaal voor voorstellingen als *Curious Incident of the Dog in the Night Time*, *Harry Potter and the Cursed Child* en *Frozen*.

GARETH FRY

Geluid

De Britse geluidsontwerper Gareth Fry werkte regelmatig samen met Simon McBurney en zijn ensemble Complicite voor voorstellingen als *The Encounter* en *Shun-kin*. Hij werkte voor talloze theatergezelschappen waaronder het National Theatre, The Royal Shakespeare Company en The Scottish National Theatre. Daarnaast werkte hij aan producties als *Bed-knobs and Broomsticks* en *Harry Potter and the Cursed Child*. Ook verzorgde hij het geluidsontwerp van de openingsceremonie van de Olympische Spelen in 2012.

KLAUS BERTISCH

Dramaturgie

Klaus Bertisch studeerde Engelse en Duitse taal- en letterkunde, pedagogiek en kunstzinnige vorming in Frankfurt. Van 1979 tot 1987 werkte hij als dramaturg voor Oper Frankfurt. Daarna werkte hij voor Siemens Kulturprogramm in München. Van 1990 tot 2018 was hij als dramaturg verbonden aan De Nationale Opera en werkte hij daarnaast als gastdramaturg voor operahuizen en festivals in heel Europa. Hij werkte regelmatig samen met regisseurs als Pierre Audi, Christof Loy, Floris Visser en Andrea Breth. Hij keert nog regelmatig terug naar

De Nationale Opera, zo was hij in de afgelopen jaren onder meer betrokken bij *Eurydice* - *Die Liebenden*, *blind* en *Königskinder*.

RACHAEL HEWER

Instudering regie

De Britse Rachael Hewer werd opgeleid aan de Bristol Old Vic Theatre school. In 2020 richtte ze VOPERA - The Virtual Opera Project op, en regisseerde daar een verfilming van Ravels *L'enfant et les sortilèges*, die onderscheiden werd met de South Bank Sky Arts Award for Opera, en de Royal Philharmonic Society Award for Opera and Music Theatre. Ze heeft gewerkt voor verschillende operahuizen, waaronder English National Opera, The Royal Opera House en Garsington Opera. Daarnaast werkte ze voor Royal College of Music, Royal Academy of Music, The Royal Shakespeare Company en op het Londense West End. DNO-debuut

EDWARD ANANIAN-COOPER

Instudering Koor

De Australisch-Belgische dirigent Edward Ananian-Cooper studeerde koor- en orkestdirectie aan de Sibelius Academie in Helsinki. Hij won in 2017 de tweede prijs in de Northern Choir Conducting Competition in Denemarken, en is vervolgens regelmatig te gast geweest bij verschillende koren en ensembles. Sinds 2018 was hij vaste gastdirigent bij het Deens Radio Koor en artistiek leider van het koor van de Opéra de Limoges. In september 2022 is hij begonnen als artistiek leider van het Koor van De Nationale Opera.

ZANGERS

CHRISTOF FISCHESSER

Sarastro

De Duitse bas Christof Fischesser is te gast bij de meest prestigieuze internationale operahuizen, waaronder de Staatsoper Berlin, Opernhaus Zürich, Bayerische Staatsoper München, Teatro Real Madrid, The Royal Opera in Londen, de Opéra national de Paris en de festivals van Salzburg en Aix-en-Provence. Recente hoogtepunten zijn König Marke in *Tristan und Isolde* (Wiener Staatsoper), Hunding in *Die Walküre* (Opernhaus Zürich), Gurnemanz in *Parsifal* (Bayerische Staatsoper), Heinrich der Vogler in *Lohengrin* (Staatsoper Hamburg), Jacopo Fiesco in *Simon Boccanegra* (Opernhaus Zürich) en de rol van Blauwbaard in Bartóks *Hertog Blauwbaards burcht* (Theater Basel). Vorig seizoen maakte hij zijn debuut bij De Nationale Opera als Der Baron Ochs auf Lerchenau in *Der Rosenkavalier* (2023).

MINGJIE LEI

Tamino

De Chinese tenor Mingjie Lei studeerde aan de conservatoria van Beijing, New York en Philadelphia. Hij speelde zich internationaal in de kijker door zijn winst bij verschillende prestigieuze zangcompetities, waaronder Neue Stimmen (2017) en BBC Cardiff Singer of the World Competition (2019). Hij zong hoofdrollen bij onder meer Deutsche Oper Berlin, Opernhaus Zürich, Opera Vlaanderen en Staatsoper Stuttgart. Op zijn repertoire staan rollen als Ernesto in *Don Pasquale*, Tamino in *Die Zauberflöte*, Don Ottavio in *Don Giovanni*, Don Narciso

in *Il turco in Italia* en Fenton in *Falstaff*.

Bij De Nationale Opera was hij eerder te gast in *Missa in tempore belli* (2021).

FREDERIK BERGMAN

Der Sprecher

De Nederlandse bas-bariton Frederik Bergman studeerde in 2012 af aan het conservatorium in Tilburg. In 2018 maakte hij in de rol van Abraham in James MacMillans *Clemency* zijn debuut bij DNO. In de seizoenen 2019-2020 en 2020-2021 maakte hij deel uit van De Nationale Opera Studio en stond hij op het podium in Willem Jeths' *Ritratto* en in Rossini's *Petite messe solennelle*. Als alumnus van het talentontwikkelingsprogramma keerde hij terug voor verschillende rollen: Masetto in *Don Giovanni* (2021), Soldaat in *Salome* (2022), Lord Rochefort in *Anna Bolena* (2022), Aeneas in *Dido and Aeneas* (2022), Zuniga in *Carmen* (2022), Pygmalion in *Operetta Land* (2022), Achilla in *Giulio Cesare* (2023) en The Priest in *Innocence* (2023).

RAINELLE KRAUSE

Königin der Nacht

De Amerikaanse sopraan Rainelle Krause studeerde aan Indiana University's Jacobs School of Music en volgde lessen aan de Internationale Musikakademie Sankt Goar en het OperaWorks Advanced Artist Program in Los Angeles. Ze is een van de meest gevraagde vertolksters van de rol van Königin der Nacht van dit moment, en zong de rol al bij de Deutsche Oper Berlin, Hessisches Staatstheater Wiesbaden,

Oper Köln, Theater Basel, Opéra National de Montpellier, Bergen National Opera en Houston Grand Opera. Ook zong ze Pat Nixon in *Nixon in China* (Princeton Festival), Madame Herz in *Der Schauspieldirektor* (New Hampshire Music Festival), Blonde in *Die Entführung aus dem Serail* en Belinda in *Dido and Aeneas* (Opera Piccola of San Antonio). In 2022 zong ze de rol van Prinses in *The Snow Queen* onder leiding van Kent Nagano bij de NTR ZaterdagMatinee. DNO-debuut

YING FANG

Pamina

De Chinese sopraan Ying Fang studeerde aan het Shanghai Conservatory of Music en The Juilliard School in New York, en is voormalig lid van het Lindemann Young Artist Development Program van de Metropolitan Opera, waar ze nadien ook frequent te gast was. Ze heeft wereldwijd succes met haar rijke en expressieve stem en heeft gezongen bij de Opéra national de Paris, Lyric Opera of Chicago en de Salzburger Festspiele. Op haar repertoire staan rollen als Susanna in *Le nozze di Figaro*, Pamina in *Die Zauberflöte*, Sophie in *Werther*, en Ilia in *Idomeneo*. Zij maakte haar roldebuut bij De Nationale Opera als Susanna (2020). Zij zong vervolgens in Rossini's *Petite messe solennelle* (2021) en vertolkte de rol van Ännchen in *Der Freischütz* (2022).

THOMAS OLIEMANS

Papageno

De Nederlandse bariton Thomas Oliemans

studeerde aan het Conservatorium van Amsterdam. Hij zong in vele prestigieuze operahuizen en -festivals, waaronder The Royal Opera House, Staatsoper Berlin, Festival d'Aix-en-Provence en de Salzburger Festspiele in repertoire van Mozart tot aan hedendaagse werken. Hij werkte met dirigenten als Daniel Barenboim, Ivor Bolton, Esa-Pekka Salonen, Yannick Nézet-Séguin en Jaap van Zweden. Ook zong hij als solist bij het Amsterdam Sinfonietta, het Rotterdam Philharmonisch Orkest en het Concertgebouworkest en zong hij solo-recitals met repertoire van Schubert tot hedendaags. Bij De Nationale Opera zong hij al vele rollen, waaronder recent Don Alfonso in *Così fan tutte* (2019), Pluton in *Eurydice - Die Liebenden, blind* (2022), The Father-in-Law in *Innocence* (2023) en Papageno in *Die Zauberflöte* (2012, 2015 en 2018), de rol die hij ook voor deze herneming weer zal vertolken en waarmee hij recent zijn debuut maakte bij The Metropolitan Opera in New York.

LUCAS VAN LIEROP

Monostatos

De Nederlands-Canadese tenor Lucas van Lierop maakte van 2018 tot 2020 deel uit van De Nationale Opera Studio in Amsterdam. Bij De Nationale Opera zong hij eerder onder meer Paulino in *Il matrimonio segreto* (2016), Joe Cannon in *Girls of the Golden West* (2019), Heinrich der Schreiber in *Tannhäuser* (2019), Basilio in *Le nozze di Figaro* (2020), Man Ray in *Ritratto* (2021), Spoletta in *Tosca* (2022) en Der Schneider in *Königskinder* (2022).

Bij de Nederlandse Reisopera zong hij de rollen van Tour Guide en Frank Lippencott in *Wonderful Town* en Vierter Richter in *Das Wunder der Heliane*.

LAETITIA GERARDS

Papagena

De Nederlandse sopraan Laetitia Gerards studeerde klassieke zang aan het Conservatorium van Amsterdam bij Sasja Hunnego. Tot haar repertoire horen rollen als Anna in *Die Sieben Todsünden*, Anne Egerman in *A Little Night Music*, Eileen in *Wonderful Town*, Musetta in *La bohème*, Lisette in *La rondine*, Marzelline in *Fidelio* en Marenka in *Die verkaufte Braut*. Ook zong ze met het Nederlands Philharmonisch Orkest, het Radio Filharmonisch Orkest, het Nederlands Kamerorkest, het Residentie Orkest, het Concertgebouw Kamerorkest, Amsterdam Sinfonietta en het Orkest van de Achttiende Eeuw. Onlangs maakte ze haar debuut bij De Nationale Opera in de rol van Graaf Lothar in *Operetta Land* (2022).

MARCEL REIJANS

Zweiter Priester en Erster gerhanischer Mann

De Nederlandse tenor Marcel Reijans treedt op in grote operahuizen in Europa en de Verenigde Staten. Hij beheerst een divers en uitgebreid repertoire, waaronder de rollen van Erik in *Der fliegende Holländer*, Matteo in *Arabella*, Max in *Der Freischütz* en Anatol in *Vanessa*. Hij zong vele rollen bij De Nationale Opera waaronder recent Narraboth in *Salome* (2017, 2022),

L'imperatore Altoum in *Turandot* (2022) en Valzacchi in *Der Rosenkavalier* (2023). Naast zijn carrière als zanger is hij coördinator van de afdeling Klassiek Zang aan het Codarts Conservatorium van Rotterdam.

MARK KURMANBAYEV

Erster Priester en Zweiter geharnischer Mann

De Kazachstaanse bas Mark Kurmanbayev studeerde bij de beroemde dramatische sopraan Elena Pankratova. In december 2021 maakte Mark zijn debuut in Ravels *L'enfant et les sortilèges* tijdens de World Opera Workshop. Onlangs debuteerde hij als Naroemov in Tsjajkovski's *Pique Dame* in Baden-Baden, waar hij werkte met Kirill Petrenko en de Berliner Philharmoniker. Ook werkte hij met dirigenten Dmitry Korchak en Liubof Orfenova. Bij De Nationale Opera was Mark eerder al te zien in de wereldpremière van *Animal Farm* (2023). Vanaf seizoen 2023-2024 is hij lid van De Nationale Opera Studio. In die hoedanigheid zong hij onlangs de rol van Joe in *Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny* (2023).

SOPHIA HUNT

Erste Dame

De Braziliaans-Amerikaanse sopraan Sophia Hunt komt uit New York en studeerde aan het Curtis Institute of Music in Philadelphia. In 2023 won ze de Gerda Lissner Foundation International Vocal Competition en in 2022 bereikte ze de halve finale van de Metropolitan Opera Eric and Dominique

Laffont Competition. Sophia zong rollen als Donna Anna en Donna Elvira in *Don Giovanni*, Fiordiligi in *Così fan tutte*, Vitellia in *La clemenza di Tito*, Violetta in *La traviata* en Contessa d'Almaviva in *Le nozze di Figaro*. Naast haar operawerk trad ze op met The Chamber Orchestra of Philadelphia, The City Choir of Washington en de Art Song Preservation Society van New York. Vanaf seizoen 2023-2024 is ze lid van De Nationale Opera Studio. DNO-debuut

MARTINA MYSKOHLID

Zweite Dame

De Canadese coloratuur-mezzosopraan Martina Myskohlid studeerde aan de University of Toronto en Yale University. Bij haar afstuderen ontving ze de David L. Kasdon Memorial Prize, die jaarlijks wordt uitgereikt aan een uitzonderlijke zanger van de Yale School of Music. Recent zong Martina rollen als Paula in Daniel Catáns *Florença en el Amazonas* (Yale Opera), Despina in *Così fan tutte* (Toronto Lyrical Opera Centre) en Elmire in Kirke Mechems *Tartuffe* (Opera NUOVA). In 2021 ontving Martina de aanmoedigingsprijs van de Metropolitan Opera Eric and Dominique Laffont Competition. Vanaf seizoen 2023-2024 is ze lid van De Nationale Opera Studio. DNO-debuut

ESTHER KUIPER

Dritte Dame

De Nederlandse mezzosopraan Esther Kuiper studeerde aan het Conservatorium

van Amsterdam. Naast verschillende rollen in de NTR Zaterdagmatinee, waaronder Waltraute in *Die Walküre*, Pastorkyña en Barena in *Jenůfa* en Zulma in *L'italiana in Algeri*, zong ze ook rollen als Mrs. Segstrom in Sondheim's *A Little Night Music* (Nederlandse Reisopera) en Dritte Dame in *Die Zauberflöte* (De Munt Brussel). Ze zong als soliste bij het Nederlands Philharmonisch Orkest en het Concertgebouw Kamerorkest en werkte samen met dirigenten als Jaap van Zweden, Markus Stenz en Carlo Rizzi. Bij De Nationale Opera zong ze eerder de rol van La Contessa di Ceprano in *Rigoletto* (2017).

PRODUCTIETEAM

Assistent-dirigent

Boudewijn Jansen

Assistent-regisseur

Annemiek van Elst

Maarten van Grootel

Avondregie

Annemiek van Elst

Instudering beweging

Jessica Angleskhan

Stuntcoach

Femke Luyckx

Repetitoren

Nathalie Dang

Jan-Paul Grijpink

Amy Chang

Daniel Ruiz De Cenzano Caballero

Taalcoach soli

Miriam Kaltenbrunner

Taalcoach koor

Cora Schmeiser

Assistent-koordirigent

Ad Broeksteeg

Voorstellingsleiding

Joost Schoenmakers

Pieter Loman

Niek Stroomer

Artistieke planning

Margot Vervliet

Productieleider orkest

Rugiero Vitalis

Associate lichtontwerper

Mike Gunning

Associate video-ontwerper

Jane Michelmores

Associate geluidsontwerper

Matthieu Maurice

Assistent kostuumproductie

Mariama Lechleitner

Eerste toneelmeester

Peter Brem

Eerste belichter

Coen van der Hoeven

Licht operator

Jasper Paternotte

Tweede rekwisiteur

Jolanda Borjeson

Special Effects

Peter Visser

Platform operator

Emiel Duijves

Eerste kleder

Jenny Henger

Eerste grimeur

Pim van der Wielen

Geluidstechnicus

Florian Jankowski

David te Marvelde

Gerco van Veenen

Video operator

Erik Vrees

Titelregie

Eveline Karssen

Bediening boventiteling

Maxim Paulissen

Hoofd muziekbibliotheek

Rudolf Weges

Productievoorbereider

Puck Rudolph

Gerko Min

Productieleiding

Lotte Heeman

Mingjie Lei (Tamino) en Rainelle Krause (Königin der Nacht) in repetitie (2023)

KOOR VAN DE NATIONALE OPERA

Sopranen

Lisette Bolle
Taylor Burgess
Jeanneke van Buul
Caroline Cartens
Nicole Fiselier
Deasy Hartanto
Oleksandra Lenyshyn
Simone van Lieshout
Tomoko Makuuchi
Vesna Miletic
Sara Pegoraro
Jannelieke Schmidt

Alten

Elsa Barthas
Daniella Buijck
Rut Codina Palacio
Johanna Dur
Yvonne Kok
Fang Fang Kong
Myra Kroese
Itzel Medecigo
Sophia Patsi
Marieke Reuten
Carla Schaap
Klarijn Verkaart

Tenoren

Wim-Jan van Deuveren
Frank Engel
Milan Faas
Ruud Fiselier
Cato Fordham
Dimo Georgiev
John van Halteren
Stefan Kennedy
Robert Kops
Tigran Matinyan
Frank Nieuwenkamp
Dean Parker
Richard Prada
François Soons
Jeroen de Vaal

Bassen

Ronald Aijtink
Jorne van Bergeijk
Nicolas Clemens
Jeroen van Glabbeek
Agris Hartmanis
Hans Pieter Herman
Sander Heutinck
Tom Jansen
Dominic Kraemer
Matthijs Schelvis
Jaap Sletterink
Berend Stumphius
Harry Teeuwen

FOLEY ARTIEST

Ruth Sullivan

VIDEO ARTIEST

Blake Habermann

KNABEN

Nationale Koren
(onderdeel van Vocaal
Talent Nederland)

Instudering

Irene Verburg

Jelle Wolfert
Syl Becht
Wourick de Boer
Jonne Stallenberg
Lucas van 't Hof
Marwan Linders
Jonathan Hoffmann
Midas Engelbrecht
Mil Blindenbach

ACTEURS

Rowin Prins
Jorge Arbert
Alexander de Vree
Erik van Welzen
Marty Keiser
James Owen Dunn III
Judy Lijdsman
Karin van der Hilst
Lieke Gorter
Julia Cavagna
Natalie Saibel
Gabriella Schmidt

NEDERLANDS KAMERORKEST

Eerste viool

Cécile Huijnen
Tijmen Huisingh
Melissa Ussery
Beverley Lunt
Philip Dingenen
Kilian van Rooij
Marijke van Kooten
Vanessa Damanet
Maaïke Aarts
Inês Costa Pais

Tweede Viool

Laura Oomens
Olga Caceanova
Maria Gilicel
Catharina Ungvari
Siobhán Doyle
Stephanie van Duijn
Inge Jongerman
Natasa Grujic

Altviool

Luba Tunnicliffe
Berdien Vrijland
Anna Jurriaanse
Minna Svedberg
Feldtmann
Fiachra de Hora
Elias Zaabi Saez

Cello

Sietse-Jan Weijenberg
Jan Bastiaan Neven
Anastasia Feruleva
Charles Watt

Contrabas

Annette Zahn
Lucía Mateo Calvo

Fluit

Hanspeter Spannring
Elke Elsen

Hobo

Toon Durville
Danielle Kreeft

Klarinet

Rick Huls
Peter Cranen

Fagot

Margreet Bongers
Dymphna van Dooremaal

Hoorn

Fabio Forgiarini
Fred Molenaar

Trompet

Gertjan Loot
Nicolas Isabelle

Trombone

Joren Elsen
Joao Mendes Canelas
Joost Swinkels

Pauken

Theun van Nieuwburg

Glockenspiel

Jan-Paul Grijpink

DE NATIONALE OPERA

De Nationale Opera staat bekend om haar diverse programmering van zowel klassieke als moderne opera's en het constante hoge niveau van haar voorstellingen. Met vernieuwende producties, speciaal voor De Nationale Opera gecomponeerde werken en een frisse blik op bekend repertoire wordt de kunstvorm levendig gehouden voor de toekomst. Sinds september 2018 is Sophie de Lint directeur van De Nationale Opera.

Het gezelschap werd opgericht in december 1964 en maakte een ontwikkeling door van repertoiregezelschap naar stagionegezelschap. Dat betekent dat De Nationale Opera geen vast ensemble heeft en dat er gemiddeld één opera per maand te zien is. Hiervoor worden gastsolisten en afzonderlijke artistieke teams aangetrokken. Geregeld komen coproducties tot stand met gerenommeerde internationale opera-gezelschappen.

KOOR VAN DE NATIONALE OPERA

Het vaste Koor van De Nationale Opera bestaat uit 50 zangers en wordt regelmatig aangevuld met extra koorleden voor de grote producties. Het Koor van De Nationale Opera heeft al heel wat mijlpalen op zijn naam staan, waaronder *Saint François d'Assise*, *Lady Macbeth van Mtsensk*, *Boris Godoenov*, *La Juive*, *Les Troyens*, *Jevgeni Onjegin*, *Parsifal*, *De legende van de onzichtbare stad Kitesj*, *La forza del destino*, *Das Floß der Medusa*, *Oedipe*, *Tannhäuser*, *Nabucco* en *Carmen*, evenals concerten van *Der fliegende Holländer* in Rotterdam, Parijs en Dortmund en Poulencs *Gloria* in het Concertgebouw. Van 2014 tot het voorjaar van 2021 was Ching-Lien Wu artistiek leider van het Koor van De Nationale Opera. Sinds september 2022 is Edward Ananian-Cooper artistiek leider van het Koor.

NEDERLANDS KAMERORKEST

Het Nederlands Kamerorkest, geleid door meesterviolist Gordan Nikolić, is een klein en intiem orkest dat het publiek weet mee te slepen met zinderend samenspel. Het orkest is veel te horen op het mooiste klassieke concertpodium van de wereld: Het Koninklijk Concertgebouw in Amsterdam. Maar ook in andere concertzalen speelt het orkest met veel plezier. Als vaste orkestpartner van De Nationale Opera wordt het orkest samen met het Nederlands Philharmonisch Orkest internationaal gerekend tot de beste operaorkesten.

Het Nederlands Kamerorkest is al sinds 1955 een exceptioneel orkest, met een rijke historie vol hoogtepunten. Sinds de fusie met het Nederlands Philharmonisch Orkest in 1985, heeft het orkest zijn eigen identiteit niet verloren. Vooral de dynamiek tussen de orkestleden van het Nederlands Kamerorkest is bijzonder.

Christof Fischesser (Sarastro) en Ying Fang (Pamina) in repetitie (2023)

IN A NUTSHELL

FROM CHILD PRODIGY TO ESTABLISHED COMPOSER

Mozart was born in 1756 as the youngest son of Leopold Mozart, a renowned composer, violinist and teacher from Salzburg. From the age of three, Wolfgang sat in on the piano lessons of his older sister Nannerl, and he was soon playing the piano himself to a high standard. Their father took the two child prodigies on tours of Europe. In the course of his brief life, Mozart managed to compose an extensive oeuvre, with opera occupying a significant position alongside chamber music, piano concerts and symphonies. The final year of his life was one of his most fertile, in which he composed two operas, the last one being *Die Zauberflöte*.

MOZART EN SCHIKANEDER

Mozart and Emanuel Schikaneder, famous in his day as a playwright, actor and impresario, may have first met in 1780 when Schikaneder and his theatre company were in Salzburg. In 1789, Schikaneder was put in charge of the Theater auf der Wieden in Vienna, where Mozart was a regular visitor. Schikaneder produced various fairy-tale operas, which were a popular genre. In line with this trend, in early 1791 Schikaneder offered Mozart the libretto of *Die Zauberflöte*. Mozart got to work composing the music, and the opera premiered on 30 September 1791. Mozart died just two months after the premiere.

THE ENLIGHTENMENT, FREEMASONRY AND ANCIENT EGYPT

In the 1780s, both Mozart and Schikaneder joined the Freemasons. The symbolism of the Freemasons, with its Enlightenment connections, was a major source of inspiration in the creation of *Die Zauberflöte*. Good versus evil and light versus darkness are central contrasts in the opera. Images from ancient Egypt were another source of inspiration for Mozart and Schikaneder, and although Egypt is never mentioned by name, the libretto does refer to temples, pyramids and Egyptian gods. However, recent research has shown it is unlikely either Mozart or Schikaneder intended *Die Zauberflöte* to be an allegory of Freemasonry.

Engraving in the first libretto edition of *Die Zauberflöte* (1791)

Design for the entrance of the Queen of the Night by Friedrich Schinkel (1815)

DIE ZAUBERFLÖTE AS AN INSPIRATION FOR MANY OTHERS

After Mozart and Schikaneder, many composers, writers and other artists took up the subject matter of *Die Zauberflöte*. The first to do so was Schikaneder himself, who created a sequel to *Die Zauberflöte* in 1798, in partnership with the composer Peter Winter. In 1802 Johann Wolfgang von Goethe published a text that was a follow-up to *Die Zauberflöte*, although it was never put to music. Both Richard Wagner and Richard Strauss also found inspiration in *Die Zauberflöte*, Wagner for *Parsifal* and Strauss for *Die Frau ohne Schatten*. The opera is now more than 200 years old, yet its interpretation is still the subject of lively debate among musicologists, performers, researchers and the general public.

Martina Myskohlid, Sophia Hunt en Esther Kuiper (Drei Damen) in repetitie (2023)

DIE ZAUBERFLÖTE AS A PROBLEMATIC WORK

The text of *Die Zauberflöte* dates from a period when terms and attitudes we now find inappropriate or even offensive were commonplace. Directors and theatre-makers have dealt with this in various ways through the years. In McBurney's production, a number of amendments have been made to the texts as sung and spoken, while still remaining as faithful as possible to the original text.

revealing the technology behind certain aspects, he actually accentuates the opera's magic.

Simon McBurney

SIMON MCBURNEY'S IMAGINATIVE DIRECTION

In 2012, the stage director Simon McBurney created a new production of *Die Zauberflöte* for Dutch National Opera. He kept the opera's fantastical elements while at the same time questioning the Enlightenment rhetoric, questions that can also be seen in Mozart's music. Moreover, McBurney's production takes a critical look at the position of women in the opera. McBurney's theatre operates like an open book: by

Ying Fang (Pamina) en Thomas Oliemans (Papageno) tijdens een repetitie (2023)

THE STORY

I.

Prince Tamino is fleeing a serpent and ends up in the kingdom of the Queen of the Night. He is saved by her three Ladies. The Queen concocts a plan: perhaps this young prince could free her daughter Pamina from the clutches of the evil Sarastro. When Tamino revives, he meets the bird-catcher Papageno, who tells him that he himself was the one who defeated the serpent. The three Ladies return and put a padlock on Papageno's mouth as punishment for his lies. They give Tamino a portrait of Pamina. Tamino falls in love at first sight and promises to free her. Papageno is sent along with the prince and is given a set of chiming bells as an aid. Tamino gets a magic flute. Both instruments are capable of transforming the mood of humans and animals. They will also get the assistance of three boys.

In the kingdom of Sarastro, Papageno finds Pamina first. She is being assaulted by Sarastro's servant Monostatos. After Monostatos runs away, Papageno tells Pamina about the prince who will soon be here to save her. Elsewhere in the kingdom, Tamino comes across a priest in the Temple of Wisdom who says Tamino is wrong to curse Sarastro and his accusations are groundless.

At a grand ceremony, Sarastro appears, and Tamino and Pamina see one another for the first time. When they fall in each other's arms, overcome by love, they are pulled apart as Tamino has to undergo a number of ordeals first.

II.

The ordeals start. After having also been promised a wife, Papageno joins Tamino. The trial of silence that is imposed on them both is broken almost immediately by Papageno, much to Tamino's annoyance. Monostatos attempts to assault Pamina while she sleeps, but is interrupted by the Queen of the Night, who calls on her daughter to take revenge on Sarastro. However much Pamina loves her mother, though, she is not prepared to kill him. After Monostatos makes yet another attempt on Pamina, he is chased off by Sarastro. The king comforts Pamina and assures her there is no place in his kingdom for revenge, only for understanding and forgiveness.

Tamino and Pamina are reunited, but because Tamino is still bound by silence Pamina thinks his love for her has gone. She is so distraught she wants to kill herself, but the three boys prevent her from doing so. The two lovers are reunited again; this time they can talk to one another as Tamino has completed his trial of silence. They undergo the final two trials together. Given that Papageno did not successfully complete his trial, the woman promised to him – Papagena – is taken away from him as soon as he makes her acquaintance. His attempted suicide is prevented by the three boys and eventually he and Papagena are reunited. The Queen of the Night tries to enter Sarastro's temple with her entourage but is defeated for good. Tamino and Pamina are honoured as a couple who have withstood all the ordeals thanks to their love.

STEUN DE NATIONALE OPERA

De Nationale Opera brengt al decennia bijzondere muziektheatervoorstellingen van het allerhoogste niveau. Met grote gedrevenheid en artistieke durf werken we aan producties waarin we traditie en vernieuwing samensmeden. Dat bezorgt ons al vele jaren nationale en internationale faam.

We zijn artistiek en zakelijk kerngezond enom dat te blijven, hebben we uw steun nodig. Natuurlijk door onze voorstellingen te blijven bezoeken, maar – indien mogelijk – ook door middel van een financiële bijdrage. Met uw steun kunnen wij spraakmakende producties van het allerhoogste niveau blijven maken. Voorstellingen die u verrassen, raken en inspireren!

Meer weten?

Voor meer informatie over de mogelijkheden kunt u contact opnemen met Marthe Seydel via m.seydel@operaballet.nl of kijken op operaballet.nl/steun-ons.

DE NATIONALE OPERA DANKT

SUBSIDIËNTEN

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

**X Gemeente
X Amsterdam**

HOOFDSPONSOR NATIONALE OPERA & BALLET

HOUTHOFF

PARTNER NATIONALE OPERA & BALLET

FONDS 21

PARTNERS DE NATIONALE OPERA STUDIO

VandenEnde
FOUNDATION

PIETER HOUBOLT
FONDS

PARTICULIEREN NATIONALE OPERA & BALLET FONDS

Vrienden en Geefkringleden van De Nationale Opera, Patrons en Young Patrons van Nationale Opera & Ballet en alle donateurs die bijdroegen aan deze productie.

NO&B BUSINESS LOUNGE LEDEN

Houthoff, ING, Loyens & Loeff,
De Nederlandsche Bank, SPIE Nederland
B.V., Snippe Projecten B.V., Endymion
Amsterdam, Rodriguez B.V., McKinsey &
Company, Höcker Advocaten, 1nergiek,
QA Consulting, Optimix Vermogensbeheer,
Quality Services

PARTNER

Matrix Fitness

HOUTHOFF

HOOFDSPONSOR VAN
NATIONALE OPERA & BALLET

WIJ VIJEREN

V
J
F
J
A
A
R
S
A
M
E
N
W
E
R
K
I
N
G

www.houthoff.com

COLOFON

Uitgever

Nationale Opera & Ballet

Directeur De Nationale Opera

Sophie de Lint

Algemeen directeur

Stijn Schoonderwoerd

Directeur Het Nationale Ballet

Ted Brandsen

Directeur Techniek en Productie

Bob Brandsen

Directeur Financiën

Miek de Ruijter

Raad van Toezicht

Louise Fresco (voorzitter), Else Bos, Rochdi Darrazi, Bernard Focroulle, Sadik Harchaoui, Robert Swaak, Tjark Tjin-A-Tsoi, Paul Waarts

Samenstelling en redactie

Luc Joosten en Maxim Paulissen

Tekstredactie

Laura Roling en Jasmijn van Wijnen

Grafisch ontwerp

Lesley Moore

Opmaak

Mark Drillich, Bibi de Bruijn

Productie

Saskia van Dongen

Druk

Tuijtel

Fotografie en beeld

Campagnebeelden: Marta Syrko

Scène fotografie: BAUS (2012), Hans van den

Bogaard (2015), Michel Schnater (2018)

Portret Simon McBurney: Johan Persson

Repetitiefotografie: Melle Meivogel

Teksten

In het kort

Nederlands: Maxim Paulissen

English translation: Clare Wilkinson

Het verhaal

Nederlands: Maxim Paulissen

English translation: Clare Wilkinson

Tijdslijn

Maxim Paulissen, originele bijdrage (2023)

Interview met Riccardo Minasi

Maxim Paulissen, originele bijdrage (2023)

Brief van Mozart aan zijn vrouw

Uit: Lucas Bunge, Mozart in zijn brieven,

De Arbeiderspers: 2006

Stille Bijval: Simon McBurney over Die Zauberflöte

Simon McBurney, originele bijdrage (2012)

Die Zauberflöte nu

Luc Joosten, originele bijdrage (2023)

Een pleidooi voor Monostatos

Uit: Die Zauberflöte. Texte, Materialien, Kommentare. Mit einem Essay von Atilla Campsai. Rororo (1985): p. 14-16.

Rechthebbenden die menen aan deze uitgave aanspraken te kunnen ontlenen, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

CIP-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
CIP data Koninklijke Bibliotheek, The Hague
Die Zauberflöte, Wolfgang Amadeus Mozart
[samenstelling Luc Joosten en Maxim Paulissen].
Amsterdam, De Nationale Opera. ISBN|EAN:
978-90-5082-343-2

Trefw.: Die Zauberflöte (opera) | Wolfgang Amadeus Mozart | Emanuel Schikaneder | Simon McBurney | Riccardo Minasi

Operavision

Nationale Opera & Ballet werkt samen met OperaVision, een gratis streamingplatform voor opera, gesteund door het Creative Europe-programma van de EU. OperaVision is de plek om online het gevarieerde en diverse landschap van muziektheater te zien. Meer informatie: operavision.eu

BINNENKORT BIJ HET NATIONALE BALLEET:

FRIDA

Kleurrijke ode aan
een iconisch kunstenaar

8 t/m 25 februari 2024

BINNENKORT BIJ DE NATIONALE OPERA:

Giuseppe Verdi

LA TRAVIATA

—
Hartverscheurend verhaal
van een self-made woman

27 januari t/m 18 februari 2024

